

YENİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

Modern Turkish Literature Researches

Research Article / Araştırma Makalesi

Ocak-Haziran 2019/11:21 (106-130)

Makalenin Geliş Tarihi: 08.04.2019

Makalenin Kabul Tarihi: 19.05.2019

SERDENGEÇTİ DERGISİ'NDE MİZAH

Ali ÖZCAN¹

ORCID: 0000-0001-2345-6789

ÖZ

Toplumsal hayatta insanların kişi ya da olayları eleştirme ihtiyacından doğan mizah, gülme olgusu üzerine inşa edilmesine rağmen; toplumsal vicdan tarafından üretilen bir savunma mekanizması rolünü de üstlenmektedir. Hakikati kabul edilebilir hale getirme gibi bir özelliğe sahip olan mizah, Türk basın tarihinde sıkça kullanılmıştır. Başlangıcından bugüne Marksist bir bakış açısıyla gelişen mizahi yayıncılıkta sağın sesi olma özelliğini taşıyan mizahi gazete/dergi sayısı azdır. 1947-1962 yılları arasında yayımlanan Serdengeçti Dergisi, hem içeriği hem de her sayısında müstakil bir yer bulan 'Gülünç Hakikatler' başlıklı mizah bölümü ile incelenmeye değer bir yayın olma özelliği taşımaktadır. Bu çalışmada 1947-1962 yılları arasında ancak 33 sayı yayınlanabilen Serdengeçti Dergisi'nin tek parti ve çok partili hayata geçiş dönemi (1947-1950 CHP iktidarı), 10 yıllık Demokrat Parti dönemi ve 27 Mayıs 1960 darbesi sonucu kurulan Milli Birlik Hükümeti ve sonrasında iktidara gelen CHP-AP Koalisyonu döneminde ortaya koyduğu mizah anlayışı analiz edilmektedir. Farklı iktidarlar dönemindeki mizahi yayıncılık anlayışının sonuçları ifade özgürlüğü ve yayıncılık ahlakı/etiği bağlamında değerlendirilmiştir. Serdengeçti Dergisi'nde yer verilen mizahi yazılara ilişkin araştırmada, nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Betimleyici bir çalışma özelliği taşıyan araştırma kapsamında ilgili dergi sayıları incelenerek mizahi dil ele alınmış ve örnekler üzerinden mizah vurgusu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mizah, Türk Mizahı, Serdengeçti Dergisi, Gülünç Hakikatler.

HUMOUR IN THE SERDENGEÇTI MAGAZINE

ABSTRACT

Although the humour that arises from the need of criticism of people or events in social life is based mainly on laugh effect also takes a role of defence mechanism that is produced by social conscience. The humour that is able to make the truth acceptable has been used throughout the history of Turkish press. From the beginning to the present, in humour publishing that has been developed from the point of Marxist view, there have been limited number of right-winger

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü.
eposta: aliozcan29@gmail.com

humour magazines and newspapers. The Magazine *Serdengeçti* in the published period 1947-1962 deserves to be examined with the humour chapter titled “Gülünç Hakikatler” (Ridiculous Facts) that took place in each volume. In this study, humour understanding of the Magazine *Serdengeçti*, which could be published only 33 volumes between 1947 and 1962, is analysed within the transition period from single-party state to multi-party system (1947-1950, the Republican People's Party power), within ten-years period of the Democratic Party and of the National Unity Government established after May 27, 1960 coup d'état and finally within the coalition period of the Republican People's Party and Justice Party. Results of the humour understanding is dealt with in the context of freedom of expression and publication ethics in various periods of power. In the research, which relates to humorous texts in the Magazine *Serdengeçti*, qualitative content analysis method is used. In this descriptive study, its humour language is dealt with by examining related volumes and its humour emphasis is debated through examples.

Keywords: Humour, Turkish Humour, *Serdengeçti* Magazine, Ridiculous Facts.

Giriş

Mizah, dile getirilmek istenmesine rağmen açıkça ifade edilemeyen duygu ve düşüncelerin üstü kapalı ve etkili bir biçimde aktarılmasında kullanılan araçların başında gelmektedir (Yalçın 2014: 5). Araç olarak gülme olgusu üzerine inşa edilen mizahın içinde aksaklık ve sorunları gündeme getirme, eleştirme ve düzeltme amaçları söz konusudur. Mizah bu yönüyle toplum vicdanının ürettiği savunma mekanizması görünümü sunmaktadır. Haluk Şahin'in ifadesiyle en etkili 'ifşa aracı' (Şenyapılı 2003: 15; Fırat 2013: 3) görevini üstlenen mizah, toplumsal ve siyasal alana ilişkin yalın bir söylem üreten söz ve çizgisel yorumlama biçimleridir. Hem mizah hem de karikatür, söylenilemeyen ve fark edilmek istenmeyenleri gülme ve düşünme edimiyle harmanlayıp okuyucuya sunmaktadır. Gökay'ın (2013: 10), insanlığın düşünce zarafetini temsil ettiğini söylediği mizah, geçmişten bugüne toplumsal boyutta etkili bir eleştiri aracı olarak kullanılmıştır.

Muhalefetin olmadığı yerde aydına/gazeteciye daha fazla görev düşmektedir. İngiltere Kralı Cromwel'in 'hükümetim, gazetelerin eleştirilerine direnme gücü gösteremiyorsa, yaşama hakkına sahip değildirler' sözü basına yönelik ufuk açıcı bir söylem olmuştur (Bozdağ 2006: 44). *Serdengeçti* dergisi de çıkış sürecine baktığınızda hem tek parti dönemi olarak CHP, hem DP, hem de 27 Mayıs 1960 Darbesi ve sonrasında AP-CHP Koalisyonu döneminde muhalif kimliğini üzerine giyinmiş ve her dönemde de muhalefetlik görevini 'hak ve halk adına' yapmıştır. Derginin birçok sayısının kapağında yer alan “Hakk'a tapar, halkı tutar” (*Serdengeçti*: 201) sloganı yayıncılık anlayışını yansıtmaktadır.

Çalışmada, mizah dergilerinin oluşturduğu bugünkü algı ve ürettiği kültürün anlaşılabilmesi için mizah yayıncılığının tarihi arka planına bakılmış, Tanzimat'tan bugüne kırılma

noktaları ifade edilmiştir. Cumhuriyet tarihinde mizah dergileri incelendiğinde, İslamcı bir mizah geleneğinin varlığından söz edilmesi mümkün görünmemektedir.

Osman Yüksel, her ne kadar bir mücadele, dava adamı olmuş olsa da toplum nezdinde nükteleriyle bilinmektedir. Vermiş olduğu mücadeleden ziyade dergisinde yayınladığı mizah yazıları ile anılır olmuştur. Osman Yüksel ile ilgili internet aramaları ve bugüne kadar yazılan yazılarda onun mizah yönü ele alınmasına rağmen hiçbir şekilde derinlikli boyutu çalışılmamıştır.

Bir İletişim Aracı Olarak Mizahın Kullanımı

Arapça bir kelime olan mizahın farklı tanımlamaları söz konusu olsa da, bu tanımların çoğunda doğal bir komiklik yerine işlenmiş/organize edilmiş komiklik vurgusu söz konusudur. Yani mizahın varlığının göstergesi olarak doğada veya günlük yaşamdaki bir durumun işlenmesi/yeniden yaratılması gerekmektedir (Usta 2009: 34). Bazıları için bir araç, bazıları içinse bir sanat dalı olarak görülen mizah, genel anlamda bütün sanat dallarında ortaya çıkan bir üslup özelliği taşımaktadır.

Mizah, en genel anlamıyla amaç ve araç olmak üzere iki farklı şekilde kullanılmaktadır. Araç olarak mizah, gülmenin başka duygu ve düşüncelerin dengelenmesi sonucunda ortaya çıkması şeklinde tanımlanmaktadır. Amaç olarak mizah ise eleştirel yaklaşımın gerektiği ancak kişi ya da grubun karşılarında kendilerinden daha güçlü bir otoritenin var olması durumunda söz konusu olmaktadır. Amaç olarak mizah, farklı bir bakış açısıyla var olan durumu yeniden sunarak, 'uyumsuzlukları dengeleme' isteğinin kamusal alanda dışavurumu şeklinde gerçekleşmektedir (Gündüz ve Pembecioğlu 2016: 553). Dünyada ve Türkiye'de mizahın daha çok amaç olarak kullanımı söz konusu olmuştur. Mizah olgusunun gelişip bilimsel bir alan olarak tartışılmasında da şüphesiz amaç olarak kullanımı etkili olmuştur.

Mizah, özünde sosyal bir fenomen olarak paylaşılan bir iletişim biçimidir (Kuipers 2016: 47). Mizahı besleyen ve onun işlevini belirleyen en önemli kaynaklar yaşam biçimini ve yönetim olgusunu içinde barındıran toplumsal yapılar, kişiler ve olaylardır. Bu özellikleriyle mizahın toplumsal anlamda olumlu girdileri olduğu kadar olumsuz sonuçları da söz konusu olmaktadır. Mizahın toplumsal işlevleri/faydaları arasında; toplumsal kenetlenme, eğiticilik ve yıkıcılık söz konusudur. Toplumsal kenetlenme ve eğiticilik mizahın olumlu sonuçlarını teşkil etmekte, bir anlamda mizah ile toplumu oluşturan bireyler arasında sosyal ilişkiler sağlamlaşmakta, toplumsal sorunlara ilişkin mizah sayesinde en etkili biçimde farkındalık oluşturulmaktadır. Gülme ile birlikte derinlikli düşünme eylemini içinde barındıran mizah

Freud'a göre (1996: 8-9) çirkinlikleri kendine konu edinmekte ve hedef olarak görmektedir. Gizlenen çirkinliğin bulunup ortaya çıkarılmasında mizahın/karikatürün kullanıldığını anlatan Freud, Juen Paul'un 'özgürlük nükteyi, nükte özgürlüğü üretir, nükte sadece bir fikirler oyunudur' sözlerine atıfta bulunmaktadır. Mizahın yıkıcılık işlevi olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçlar da doğurmaktadır. Adorno (2012: 73) mizahın konusu olan gülmeyi başkalarının felaketine duyulan zevk olarak görmektedir. Aynı düzlemde mizahı biraz da eleştirel bir bakış açısıyla değerlendiren Canetti (2011: 327-328), mizah yazarının bir yargıç olarak ölçsüz bir şekilde cezanın doğasını değiştirdiğine atıfta bulunarak, "Kırbacı sonsuzdur ve en ücra yerlerdeki fare deliklerine kadar yetişir. O deliklerden aslında kendisini hiç ilgilendirmeyeni dışarı çıkartır ve onu, sanki kendisine yapılmış bir haksızlığın öcünü alıyormuşçasına kırbaçlar" ifadelerini kullanmaktadır. Canetti'ye göre mizahın etkisi kaygısızlığından kaynaklanmaktadır.

Mizahın öncelikli görevinin eleştiri işlevini yerine getirmek olduğu belirtilmektedir. İktidarlara iyi ilişkiler içinde olan yayıncılar için 'yumruk vurmak yerine, pansuman yapmak' deyimini mizah tarihinde eleştiri görevini yerine getirmeyen/iktidarlara iyi ilişkiler içinde olan yayıncılar için kullanılmaktadır (Balcıoğlu 2001: 75). En güçlü eleştiri yollarından biri olarak mizahın otoriteye yönelik eleştirileri bir çırpıda insanların 'kanına girmektedir' (Botton 2005: 193). Bu yönüyle mizah, mevcut işleyişe karşı direnme ve gerektiğinde isyan etme aracıdır. Yani, 'krala çıplak olduğunu' söyleme cesaretini gösterme gücünün somut adımıdır (Coşkuner 2007: 16-17). Egemen değerlerle yoğun bir çatışma içeren ve 'kara mizah' olarak da kavramsallaştırılan bu durum Andre Breton'a göre 'aydın kişilerin lüksü' olmaktadır. Alayı öfke ve sertlikle buluşturan kara mizah, zekâyı isyana kışkırtmakta, dokunulmaz olarak görülen bütün kişi ve kurumlara dokunmaktadır (Batur 1987: 7-8, 12). Hiciv yani yerginin bir uzantısı olarak görülen kara mizahın ayırt edici özelliğinin umutsuzluk olduğuna dikkat çeken Kortantamer (2007: 227) kara mizaha değişimin mümkün olmaması durumunda başvurulduğunu ifade etmektedir.

Yaratıcılık, cesaret ve zekâ olmak üzere üçlü bir saç ayağı ile muhalif bir direniş aracı olarak mizah (Özkan 2016: 31; Yağcı 2016: 17-18) toplumsallaşma/kültürleşme sürecinde önemli bir iletişim formu olarak değerlendirilmektedir. Mizah duygusunun sağladığı faydaların en önemlilerinden biri de, 'hakikati daha kabul edilebilir hale getirmesidir' (Johnson 2013: 159). Bu yönüyle mizahın toplumsal kabullerin oluşturulmasında etkili olduğu söylenebilir. Toplumsallığın eleştirel bir üretim biçimi olarak mizah üzerine sosyolojik bakış açıları geliştirilmiştir. Mizahın da başlangıç noktası olarak görülen gülme konusunda yüzyıllar boyunca çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Klasik olarak tanımlanan üstünlük, rahatlama ve uyuşmazlık/aykırılık kuramı mizahı açıklama noktasında sıkça kullanılmaktadır. 20. yüzyıl içinde ise sosyolojik boyutuyla birkaç yaklaşım daha ortaya çıkmıştır. Bunlar; işlevsel

yaklaşım, çatışma yaklaşımı, sembolik etkileşimcilik yaklaşımı, fenomenolojik yaklaşım ve karşılaştırmalı tarihsel yaklaşımdır. Platon ve Aristoteles tarafından ortaya atılan ve başkalarının talihsizliklerine gülündüğü gerçeğine dayandırılan üstünlük kuramı, mizah ve gülmenin üstünlüğün ifade biçimi olarak sosyal ilişkiyi yansıttığını belirtir. Sigmund Freud'un mizahın bastırılmış cinsel ve şiddetli düşüncelerle biriken ruhsal enerjiyi serbest bıraktığından hareketle ortaya attığı rahatlama kuramı, gerginliğin boşaltılmasında mizahın temel bir işlev gördüğüne işaret eder. Hem üstünlük hem de rahatlama kuramının gülme/mizah olgusunu açıklama noktasında yetersiz kaldığı ifade edilmektedir. Pascal'ın, "İnsanın umduğuyla gördüğü arasındaki şaşkırtıcı bir orantısızlıktan daha çok güldüren bir şey yoktur." ifadelerinde temel bulan aykırılık/uyuşmazlık kuramına göre mizah, olması gereken şeyle gerçekte olan şey arasında bir tutarsızlık olduğunun insanlar tarafından fark edilmesi durumunda gerçekleşmektedir (McGraw ve Warner 2015: 19-20). İşlevselci yaklaşım, mizahın sosyal işlevleri üzerine odaklanmakta, sosyal kontrolü öne çıkarmaktadır. Çatışmacı yaklaşım, mizahı çatışma, mücadele ya da uzlaşmazlığın bir ifadesi olarak görmektedir. Sembolik etkileşimcilik yaklaşımı, sosyal etkileşimde anlamın oluşturulması ve sosyal ilişkilerde mizahın rolüne odaklanmaktadır. Fenomenolojik yaklaşım, mizahı sosyal dünyayı algılamada ve kurmada belli bir 'bakış açısı' 'dünya görüşü' ya da 'modu' olarak kavramsallaştırır. Tarihi-karşılaştırmalı yaklaşım, zaman ve yer karşılaştırmaları yoluyla mizahın sosyal rolünü anlamaya çalışmaktadır (Kuipers 2016: 48-63). Hem klasik hem de diğer yaklaşımları mizahın toplumsal işlevini açıklama noktasında birer kavrayış olarak değerlendirmek mümkündür. Yukarıda ifade edilen kuramlar, çeşitlilik arz etse de mizaha yönelik tam bir açıklama getirmekten yoksun kalmaktadır. Bu noktadan hareketle 1998 yılında Uluslararası Mizah Araştırmaları Dergisi'nde Thomas Veatch imzalı "N+İ Kuramı' mizaha ilişkin yeni bir açıklama getirmiştir. Bu kurama göre mizah, biri bir durumu 'özel bir ahlaki ilkenin' ihlal edilmesi (İ) olarak algıladığı, ama aynı zamanda durumun normal olduğunu da (N) fark ettiği zaman ortaya çıkmaktadır (McGraw ve Warner 2015: 22-23). Mizahı formüleştirme çabası olarak değerlendirebileceğimiz bu açıklama aynı zamanda bir tanımlama özelliği de taşımaktadır. Martin ve arkadaşları da (Meşe 2016: 82-83), olumlu ve olumsuz yönleri üzerinden Mizah Duygusu Modeli geliştirmiştir. Kendini geliştirici mizah, stresi ve olumsuz duyguları azaltma noktasında insanların ihtiyaçlarını dikkate almaktadır. Katılımcı mizah, etkileşim olgusunu geliştirip eğlendirmeyi amaçlar. Saldırgan mizah, üstünlük ve haz duyguları üzerinden aşağılama, dalga geçme ve küçük düşürme amacına hizmet eder. Yıkıcı mizah ise kendini mizah üzerinden kötülemenin sonucudur.

Sosyolojik olduğu kadar felsefi bir bakışta içeren mizah Cibran'a (2018: 13) göre 'orantı duygusu' içermektedir: "Yaşam, kalbinin şarkılarını söyleyecek bir şarkıcı bulamadığında,

düşündüğü şeyi dile getirmesi için bir filozof yaratır.” Yani mizah gerçekliğin ifadesinde tıpkı felsefe gibi ‘aklın gıdıklanması’ -sonucu, insanları şaşırtma, dünyalarını alt üst etme ve hayatın saklı ve sıklıkla huzur kaçırıcı gerçeklerini bulup çıkarma girişimi olarak ifade edilmektedir (Cathcart & Klein 2010: 2). Mizah yapan kişinin ‘uzman gıdıklayıcı’ olarak ifade bulmasından hareketle, toplumsal bir mesaj, eğlence ya da eleştiri amaçlı olsa da temelde mizahın uyumsuz kalıpların çarpışmasıyla oluşturulan zihinsel sarsıntılar sağlamak zorunda olduğu gerçeğine vurgu yapılmaktadır (Koestler 1997: 99). İyi mizahın insan zihnini uyanık tuttuğunu, gerçekliğin aslını sıradan insana göstermeye çalıştığına, sadece sorunlara işaret etmekle kalmayıp nedenlerini düşünmeye yönelttiği belirten Oskay (2000: 345-346), sıradan insanlar için baskının hüküm sürdüğü toplumlarda mizahın zihinsel bir sığınak olduğunu söylemektedir.

Mizah, hem sosyolojik hem de felsefi bir fenomen oluşuyla eleştireliliği ruhunda taşımaktadır. Haksızlığa ve hayal kırıklığına neden olan olayların yaşandığı her toplumda eleştiri ancak mizah kılıfına bürünerek nefes alabilmektedir. Düşüncenin eğlenceyle gelişmesini sağlayan mizah, etkili bir iletişim aracı olarak tarih boyunca iktidarlara/yöneticilere/güç sahiplerine/egemenlere karşı söylenmesi tehlikeli ya da imkânsız olan mesajlarla yüklenmiştir. Çünkü ideal bir düzen, eşit ve mutlu toplum yaratma yolları mizahla inşa edilmektedir (Botton 2007: 47-48). Cenap Şahabettin’in (2005: 29), ‘bir memleketin sokakları fazla gülüyorsa, emin olabilirsiniz ki, evlerinin içi ağlıyor’ sözü mizahın işlevini açıklar nitelik taşımaktadır. McGraw ve Warner’ın (2015: 9) aktardığı gibi mizah ‘delilikten anlam, kaostan düzen çıkarmak’ olarak ifade bulmaktadır.

Türkiye’de Mizah Basınının Doğuşu ve Bugünkü Durum

Gündelik hayatın bir parçası olan mizahın toplumsal muhalefet için kullanılması Batı merkezli olarak gelişmiştir. 16. yüzyıldan itibaren muhalefet aracı olarak kullanılmaya başlanan mizah, bir sanat olarak kabul görmesinin ardından, 19. yüzyılda yayınlanan mizah dergileriyle toplumsal kesimler için önemli bir konuma gelmiştir (Çatalcalı 2016: 169). Türk mizah tarihi ise Cemal Kutay (2013: 15,22-23) tarafından Söz-Göz-Kulak Devri (yazılmamış, basılmamış devir) ve Basın Devri (yazılı devir) olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır. Günümüzde ise bilgi ve iletişim teknolojileri uygulamaları ile birlikte ‘görsel devir’ ve ‘sanal devir’ olarak sürece eklemeler yapmak mümkündür. Sözlü devir daha çok Selçuklu ve Osmanlı döneminde söz konusu iken, yazılı devir ise bir anlamda matbaanın kullanıma girmesi yani kitlesel anlamda bir mizahi ürün üretimi ile söz konusu olmuştur. Mizah basını da doğal olarak yazılı devir sonrası ortaya çıkmıştır. Fransız edibi Alfons dö Lamartin’in Türkler için söylemiş olduğu ‘esas itibarıyla zeki, nükte ve espriye değer veren’ ifadeleri

Türk milletinin mizah anlayışının gelişmiş olduğunu göstermektedir. Osmanlı'ya matbaa geç gelmiş olsa da mizah anlayışının kökleri çok eskilere gitmektedir (Kutay 2013: 9). Bu yönüyle Türkiye'de mizah genel olarak bir 'halk gülmececi' şeklinde tanımlanmaktadır. Mizah denilince de akla Nasreddin Hoca, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacivat-Karagöz ile çeşitli yörelere has fıkraların geliyor olması bunun bir göstergesidir (Kayalı 1996: 39-40). Yazılmamış, basılmamış devrin mizahi söyleminin kültürel olarak kuşaktan kuşağa aktarılıp bugüne kadar taşınmış olması mizahın kurumsallaşmış bir toplumsal yapı olduğunun göstergesi olarak görülebilir.

Batı kaynaklı olan modern mizahın aracı mizah basını, ilk olarak Osmanlı Devleti döneminde Tanzimat ile birlikte ortaya çıkmıştır. İlk mizah dergisi Havsep Vartan Paşa tarafından Ermeni harfleriyle Türkçe olarak 1852 yılında 'Boşboğaz Bir Adem' adıyla yayınlanmıştır. İlk Türk mizah dergisi ise 1868 yılında Ali Reşat ve Filip Efendi tarafından çıkarılan Terakki gazetesinin 'Terakki Eğlence' isimli ilavesidir. İlk olarak gazete eklerinde yer verilen mizah, zamanla bağımsız gazete ve dergiler şeklinde varlığını güçlenerek sürdürmüştür. Müstakil olarak çıkarılan ilk mizah yayını ise Teodor Kasap tarafından 1870 yılında yayınlanmaya başlayan ve mizah basınının öncüsü olarak kabul edilen 'Diyojen'dir (Usta 2009: 69-70; Çeviker 2010: 16; Kutay 2013: 33). Yine ilk basılı karikatür Diyojen dergisinde yayınlanmıştır (Balcıoğlu ve Öngören 1976: 5). Akbaba, Curcuna, Çekirge, Davul, Dertli ile Garip, Diken, Eşek, Kartal, Kelebek, Lak Lak, Latife, Nasrettin Hoca, Vay Vay, Yeni Eğlence, Yuha ve Züğürt bu dönemde yayınlanan mizah dergileri arasında yer almaktadır (Yalçın 2014: 6). Toplumsal olaylar ve ülkenin içinde bulunduğu siyasal, sosyal ve ekonomik durumu ele alan bu dergilere karşı 1877 yılında içinde mizah dergilerini yasaklayan açık hükümler barındıran Matbuat Nizamnamesi hazırlanmış ancak yürürlüğe girmemiştir (Demirkol 2016: 690). Nizamnamenin 8. maddesinde, "Mizah gazete ve mecmualarının neşri memnudur. Memalik-i şahanede mizah gazete ve mecmuaları neşredilemez ve hariçte intişar edenlerin ithali memnudur" ifadesi yer almaktadır. Mizah gazetelerinin yayınlanmasını yasaklayan bu maddenin mecliste okunması üzerine tartışmalar yaşanmış ve metin iade edilmiştir (Kutay 2013: 58,62). Mizahi anlamda eleştirel yönü ağır basan dergiler ise daha çok 2. Abdülhamid döneminde yayınlanmıştır. Tedbir olarak da mizahi konulara yer veren dergiler kararnameler ile kapatılmıştır. Kapatılan dergiler arasında *Diyojen* ve *Hayal* yer almaktadır (Usta 2009: 71). 2. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra basında esen özgürlük havası içinde mizah dergi sayısında büyük artış yaşanmıştır. Ancak çok kısa bir zaman içinde birkaç sayı yayınlanan bu mizah dergilerinin birçoğu kapanmıştır. Çünkü mizah dergi çeşidinin bol olması okuyucuya tercih sunmuş ve böylece tercih edilmeyen birçok dergi kapanmıştır (Kutay 2013: 132). Abdülhamid'e karşı mizah kampanyasını başlatan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Abdülhamid tahttan indirilip başa

geçince mizah basını bu defa kendisi kontrol altına almaya çalışmış ve çeşitli önlemlere başvurmuştur (Öngören'den akt. Usta 2009: 72). Kontrol edilen bir güç olarak dönemin mizah basını da Abdülhamid'in kültürel mirasına saldırmaktan öteye mizahi anlayış ortaya koyamamıştır (Demir 2016: 16). Birinci Dünya Savaşı süreci ve Milli Mücadele Dönemi'nde ise var olma mücadelesi veren millet gibi basın ve mizahi yayıncılık da aynı süreçten geçmiştir. Bu dönem yayınlanan mizah dergileri tıpkı dönemin basını gibi Milli Mücadele'yi destekleyenler ile İstanbul Hükümetini destekleyenler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır (Kutay 2013: 201). Bu dönemde Milli Mücadele'yi destekleyen mizah dergisi *Gülyüz* iken, İstanbul hükümetini savunan mizah dergisi ise *Aydede* olmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından 1928 yılında Latin alfabesine geçiş ve bunun yazılı basında kullanımıyla birlikte mizah basını biçimsel bir dönüşüm yaşamıştır. Harf devrimiyle birlikte ortaya çıkan okuma yazma oranındaki sıfırlanma mizah basınında da kayıp yıllar olarak görülmektedir. Çünkü bu dönem birçok gazete ve dergi gibi mizah yayınları da kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Çatalcalı 2016: 170).

Fotoğraf 1. Cumhuriyet dönemi mizah anlayışını yansıtan 'devrimin kataloğu' niteliği taşıyan bir karikatür (Cantek 2010: 106).

Cumhuriyet sonrası mizahi yayıncılık, muhalif kimlik açısından da vasat bir yayıncılık dönemine neden olmuştur. Basından gelecek eleştirilere tahammülün olmadığı tek parti döneminde, doğasında muhalif ve sorgulayıcılık olan mizahi yayınlar, "1923 devriminin bir tanıtım kataloğu" olarak görevlerini yerine getirmiştir (Çeviker 2010: 24). Milli bir kimlik inşasında tek parti iktidarıyla organik bir ilişki içinde bulunan mizah basını, ya iktidarın destekçisi ya da eğlence-erotizm anlatısı görevlerini yerine getirmiştir (Cantek 2015: 188).

Siyasal aktörler ve siyaset bu dönemde mizah basınının içeriklerine konu olmamıştır ya da olmasına izin verilmemiştir. Bu dönem mizahı için genel bir değerlendirme olarak 'statükocu' ve 'devletçi' ifadelerini kullanmak yanlış olmayacaktır (Fırat 2013: 60).

Fotoğraf 2. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesine mizah basınının bakış açısını yansıtan önemli bir karikatür (Cantek 2010: 222).

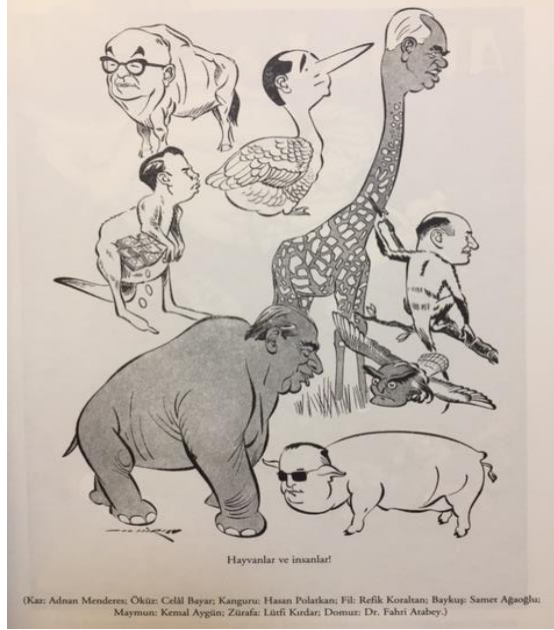
Çok partili hayata geçiş ile birlikte daha önceki geçiş süreçlerinde yaşandığı gibi hem basın hem de mizah yayıncılığı için baskılar kalkmış, özgürlük ortamı mizahi dilin gelişimine katkı sağlamıştır (Usta 2009: 77). Bu dönemde Aziz Nesin ve Sabahattin Ali tarafından yayınlanan (1946) *Marko Paşa* dergisi (Sertel 2001: 245) Türk mizah yayıncılığında önemli bir yer tutmaktadır. *Marko Paşa*, Sertel'in (2001: 246) o döneme kadar Fransa'dakilerden çalma kelime oyunları, cinsi latifeler ve bayağı güldürücü şeylerden ileri gitmediğini söylediği Türk mizahına yeni bir ufuk açmıştır. Çünkü o döneme kadar bütün mizah dergilerinde benzer fıkraların yer alması okuyucuyu bezdirmiş, toplumu ve hayatı hicvetmeyen, iktidarı eleştirmeyen bir mizah anlayışı gelişmiştir. Ancak *Marko Paşa* da halktan yana bir tavır üzerinden iktidara yönelik mizahi bir yaklaşım sergilemek yerine idealize edilmiş bir geçmişin üzerine muhalefetini temellendirmiştir (Cantek 2015: 186-187). Yani *Marko Paşa*'da dönemin iktidarı CHP ve Milli Şef İsmet İnönü'ye ilişkin mizahi bakış açısı Atatürk'ü yücelten ve eleştirilmezliğini pekiştiren bir anlayış sunmuştur. Aynı dönem yayın hayatına başlayan *Serdengeçti* dergisinde kaleme alınan "Marko Paşa Kimdir?" başlıklı yazıda bu derginin muhalefetine ilişkin 'Sovyet üniforması giymiş bir Rus emirberi' (Serdengeçti S.1: 16) eleştirisi getirilmektedir:

“... Marko Paşa halkın avukatı daha doğrusu paşanın arkasındaki kızıl ifrit sureti halktan görünerek sokak ağzıyla konuşmaya başlar. Onun siz fakir halkın proletaryanın, aç midelerin türküsünü çağırdığına bakmayınız. Kendisi ahlak seciye, manevi kıymetler bakımından tam bir komünist ‘altyapı’ olmasına rağmen maddi kıymetler cihetinden patron edalı mükemmel bir burjuvadır. Başbakanın bile sürmediği birinci sınıf lüks bir hayat sürer, ağzında pipo, gözlerinde altın gözlük! Arkasında koskoca Rusya gel keyfim gell.. Marko Paşa’nın arkasına gizlenen idealist ve halkçı Sabahattin Ali doğru söyleyen (!) vatandaş işte böyle bir adamdır.”

Demokrat Parti’nin iktidara gelişinin ardından basına yönelik kısıtlamaları kaldıran 5680 sayılı basın kanunuyla² birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem birçok gazete sahibi ve gazeteci tarafından ‘basının altın devri’ olarak görülmüş, ayrıca Demokrat Parti lideri Adnan Menderes ile gazeteciler arasındaki ilişki ‘balayı dönemi’ olarak ifade edilmiştir (Özcan 2010: 79). Ancak ilerleyen yıllarda basının endüstrileşmesi ve sermayenin basın sektörüne girişiyle birlikte (Çakır 2007: 174) basın-iktidar ilişkilerindeki bahar havası ortadan kaybolmuştur. İktidar, basını kontrol altına almak için yeni düzenlemelere giderken (1953, 1954 ve 1956 düzenlemeleri, 1956 ispat hakkı), basın da iktidara yönelik eleştirisinde mizahı önemli bir araç olarak kullanmıştır. Bu dönemde *Ulus* gazetesinde Başbakan Adnan Menderes ile ilgili eleştirel yazıların yanı sıra karikatürlere yer verilmesine ilişkin Metin Toker (1991: 117), “Gazetenin son sayfasında üstat karikatürist Ratip Tahir Burak’ın çizgilerinde Adnan Menderes hep kadın kılığındaydı. Mayolu veya dansöz elbisesiyleydi” ifadelerini kullanmıştır. Mizahın bu denli kullanımı beraberinde basına yönelik kısıtlayıcı düzenlemeleri getirmiş ve doğal olarak ‘mizah düşmanı’ bir Demokrat Parti algısının oluşması kaçınılmaz hale gelmiştir. Demokrat Parti döneminde mizahı besleyen uygulamalar söz konusu olmuş olsa bile, 2. Abdülhamid ve tek parti dönemlerinde olduğu gibi bu engellenmemiş ya da engellenememiştir. Bu koşullar altında mizah basını siyasal ortamın önemli bir bileşeni haline gelmiş, Demokrat Parti iktidarına karşı muhalefetin içinde önemli bir yer edinmiştir (Belge 2010: 40). Bu dönemde İlhan-Turhan Selçuk’un yayınladığı ‘Dolmuş’ iktidara yönelik sert eleştirileri nedeniyle kapatılmış, ayrıca Ratip Tahir Burak bir karikatüründen dolayı 8 ay (1957), Halim Büyükbulut ise üç karikatüründen dolayı toplam bir yıl hapse mahkûm olmuştur (Çeviker 2010: 24). Gazete ve dergiler ile özelde mizahi yayınlar üzerinden yürütülen basın iktidar ilişkilerinin gerilimli seyri 27 Mayıs 1960 darbesi sonucu Demokrat Parti’nin iktidardan düşürülmesiyle

² 1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidara gelişinin ardından 5680 sayılı basın kanunu çıkartılmıştır. 1931 Matbuat Kanunu’nun geniş yetkileri kaldıran 5680 sayılı kanuna göre gazete çıkarmak için izin alınması şartı ortadan kaldırıldı; basın suçları gazetecileri güvence altına alan Toplu Basın Mahkemelerinde yargılaması uygulaması hayata geçirildi. Yeni basın kanununun yasalaşma sürecine tanık olan gazeteci Bedii Faik (2003 :121), “Hiçbir parlamento, bir basını böylesine coşku ve sevgi içinde bağrına basmamış ve hiçbir ülkede bir parlamento-basın kucaklaşmasının bu derece sıcak sahneleri sergilenmemiştir” ifadelerini kullanmıştır.

tamamlanmıştır. Darbenin gerçekleşmesinde basın, özelde mizah yayınlarının büyük etkisi olmuştur. Darbeden sonra yaşananlar da bu söylemi doğrular niteliktedir. Darbeyi izleyen dönemde mizah basını için Demokrat Parti'ye 'vurmak' bir 'muhalefet' biçimi olmamış, 'intikam' gibi demokrasi açısından hoş olmayan bir durum söz konusu olmuştur. 'Düşene vur' politikası yürüten mizah dergileri, yargılanmakta olan siyasi kişilere yönelik 'yargısız infaz' içeren yayınlar yürütmüştür. Mizah basını böylece yeni döneme de yaranmanın yolunu bulmuştur (Belge 2010: 40; Çeviker 2010: 25). 27 Mayıs Darbesi ve sonrasında yaşananlar, genel anlamda basının ve özelde de mizah yayıncılığının darbe karşısında 'hazır ol' vaziyeti alarak, demokrasi konusunda 'sınıfta kaldıklarını' söylemek doğru olacaktır (Fırat 2013: 66). 1950-1960 yılları arasında yoğun şekilde kullanılan 'ilerleme/irtica', 'aydınlık/karanlık', 'özgürlük/despotluk' gibi kalıplar üzerine yoğunlaşan mizah basınının darbe sonrasında ele aldığı konular dönemin toplumsal süreçleriyle karşılıklı olarak işlemiştir (Belge 2010: 40).

Fotoğraf 3. 30 Haziran 1960 tarihinde Akbaba dergisinde Necmi Rıza Ayça imzasıyla yayınlanan 'Hayvanlar ve insanlar!' karikatürü (Çeviker 2010: 301).

12 Mart 1971 askeri müdahalesi sürecinde ise bu defa basına yönelik baskılar söz konusu olmuş, ezici sansürlerle karşı karşıya kalınmış, mizah yayınları daha çok risk taşımayan konulara yer vermeye başlamıştır. Siyasal olduğu kadar toplumsal kırılmalara da neden olan 12 Eylül 1980 askeri darbesinden mizah basını ciddi şekilde etkilenmiştir. Sansürün en etkili şekilde kullanıldığı bu dönemde mizah basını "suya sabuna dokunan(a)maz" (Fırat, 2013: 68) hâle gelmiştir. Güldürmenin dışında bir amaç taşımayan, cinselliğe ve argoya sırtını dayayan apolitik bir mizah basınının yanı sıra bu dönemde 27 Mayıs sürecinde olduğu gibi darbeye alkış tutan mizahi yayınlar da söz konusudur (Fırat 2013: 69). 28 Şubat

1997 müdahalesi basın ve özelde mizah yayıncılığı üzerinden olumlanmıştır. Ferit Öngören'in söylediği “Faşizm, mizahın gübresidir” (Çeviker 2010: 9) ifadesi darbe süreçlerinde ve sonrasında mizah basınına konumlandırmak adına önem taşımaktadır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Osmanlı'dan bugüne mizah yayıncılığının seyri tıpkı basın/gazetecilik mesleğinin bir eşgüdümü şeklinde gerçekleşmiştir. Tarihsel süreçte basının iktidarla ilişkileri doğrultusunda mizahi yayıncılığın da aynı seyrinde gittiği görülmektedir. Yani, basının iktidarla ilişkilerinin sıkıntılı olduğu dönemler mizahi yayıncılık için de geçerli olmuştur. Türkiye'nin basın iktidar ilişkilerindeki sorunlu işleyiş mizah anlayışına da yansımıştır. Dünya Gazetesi sahibi Falih Rıfkı'nın karikatürist Semih Balcıoğlu'na, “Kuzum, bu ara Menderes'e karşı biraz insafli davranın lütfen. Ufak bir tahsis ettik, onu alalım, yine bastırın” (Balcıoğlu 2001: 96) sözleri basın iktidar ilişkilerinin mizah yayıncılığına yansımalarının somut örneğini temsil etmektedir.

Serdengeçti Dergisi'nde Mizahın Kullanımı

Mizah dergilerini basit bir eğlencelik ya da basmakalıp düşünce sahası olmanın ötesinde, nitelikli olsun ya da olmasın, birer kültür üretim ve dağıtım araçları olarak değerlendirmek gerekmektedir. 1947-1962 yılları arasında yayınlanan Serdengeçti dergisinde mizah, dergiyi tek başına yayınlayan Osman (Zeki) Yüksel'in kişiliğinin önemli bir yönü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Osman Yüksel, şakaya, hicve, mizaha eğilimli, her şeyin komik tarafını bulup yakalamasını bilen keskin zekâsı ve alametifarikası esprisi olan yaratılışı (Kurnaz 2012: 567) ile bulunduğu her toplulukta cazibe merkezi olmuştur. Osman Yüksel, böyle bir kişiliğin sonucu olarak Serdengeçti dergisinde yer verdiği mizahi içerikteki yayınların büyük bir bölümünün kahramanı olmuştur. Öyle ki Osman Yüksel denildiğinde akla nükteleri gelmekte ve bir sohbet konusu olarak konuşulmaktadır. Fıkra kahramanı haline gelen Osman Yüksel, söylemediği nükteler de onun üslubuna uygun şekilde anlatılmaya başlanınca, 'Serdengeçti bir gün....' diye başlayan fıkralardan oluşan bir kitap yazmak istediğini söylemiştir (Kurnaz 2012: 571). Osman Yüksel'in dostları ya da onun sohbetlerine katılmış kişilerin ondan bahsederken nüktelerine sık sık atıfta bulunmaları mizahi yönünün güçlülüğüne işaret olarak yorumlanmaktadır. Akif İnan (2015: 89), Necip Fazıl'ın Osman Yüksel için sık sık 'esprisi budalası' nitelemesinde bulunduğu dikkat çekerek, bunun nedeni olarak bir anıyı paylaşmaktadır: “Üstad, 'Para' adlı piyesini yazdığında, o zaman için, arası Üstad'la biraz şeker-renk olan Peyami Safa, piyes hakkında: “Necip Fazıl, bu piyesinin konusunu bir İtalyan yazarından almıştır.” diye laf etmiş. Osman Yüksel bunu duyunca esprisini patlatıyor: “Vallahi bu Üstad'dır, parayı nereden bulursa alır!” Osman Yüksel, esprilerinin bazılarını bulunduğu ortamda paylaşırken, bazılarını da

Serdengeçti dergisinde yayınlamıştır. Dergide yayınlanan bu nükteler yüzünden Osman Yüksel birçok defa müstehcen neşriyat gerekçesiyle mahkemelik olmuştur. Akif İnan (2015: 90), böyle bir davada mahkemede iken, savcının 'bu yazılar gençliğin ahlakını ifsat eder' sözleri üzerine Osman Yüksel'in o dönem yayınlanan bazı müstehcen dergilerden birkaçını çantasından çıkartıp savcıya uzatarak, "Benim fikir öfkesiyle yazdığım birkaç fıkracık için 'gençlerin ahlakını ifsat eder' diyorsunuz, ama bakın eloğlu neler neler neşrediyor ki bunlar sadece gençlerin değil, ihtiyarların bile ahlakını ifsat eder. Bunlar yargılansa ya!" diye haykırdığını aktarmaktadır. İnan'a (2015: 91) göre, Osman Yüksel'i tam anlamıyla tanımayıp hazır cevap ve zekâ ürünü esprilerine bakarak hayatı hafife alan, bütün melekelerini bunun için seferber etmiş, davası olmayan biri olduğuna hükmetmek mümkündür. Ancak Osman Yüksel'in davası ve bu dava için ortaya koyduğu mücadele ruhu ekseninde hayatı ve eserleri ile ele alındığında nüktelerinin ne kadar derinlikli olduğunu anlaşılacaktır. Osman Yüksel'in, "Ben asıl mizah yazarı olmalıydım, bunu başarabilirdim. İçinde yaşadığımız şartlar, mücadeleler buna fırsat bırakmadı. Laf aramızda bu işi Aziz Nesin'den çok daha iyi kıvırırdım" sözleri de onun mizah anlayışının içindeki hafakanlardan, ruhundaki büyük huzursuzluk ve tedirginliğin, ezilmeye karşı direnmenin, başkaldırmanın görüntüsü olduğunu göstermektedir. İnönü resimli pulları abone bantlarına yapıştırırken tutmadığını görüp 'koltuğuna yapıştığın gibi yapıssana!' sözleri bu başkaldırının mizahi yansıması olarak görülmelidir (İnan 2015: 94). Aziz Nesin'in Osman Yüksel'in mizahi yönünü beğendiği ve ona 'sen yanlış yerde dükkân açmışsın, sizin camiada senin kıymetini bilmezler, gel birlikte bir mizah dergisi çıkaralım, sen bizde olsan Nobel alırsın' diye iltifatta bulunduğu ifade edilmektedir (Kurnaz 2012: 569).

Osman Yüksel, Serdengeçti dergisinde mizah yazılarının büyük ilgi görmesi üzerine 'Bağrıyanık' adlı mizah dergisi çıkarma girişiminde bulunmuştur. Hatta 1944 yılında 3 Mayıs olayları nedeniyle tutukluken, bu isimde bir mizah dergisi çıkarmayı düşündüğünü belirtir. Serdengeçti dergisinin 13. sayısında haftalık olarak çıkaracağını duyurduğu Bağrıyanık mizah dergisinin fiyatını dahi belirlemiştir. İlk sayısı 10 Ağustos 1952 yılında yayımlanan Bağrıyanık dergisi, büyük rağbet görüp, günümüz yayıncılık ortamında dahi birçok derginin hayal edemediği 50 bin baskıya ulaşınca müstehcen yayın suçlamasıyla mahkeme tarafından toplatılmıştır. Osman Yüksel, Bağrıyanık dergisinin toplatılması sonrası yaşadıklarını mizahi bir dille Serdengeçti dergisinde 'Bağrıyanık-Karıyanık' başlıklı yazısında aktarmıştır:

"Serdengeçti Bağrıyanık'ı çıkarır çıkarmaz İstanbul'a gitmişti. İstanbul'da on gün kadar kaldı. Ankara'ya döner dönmez aldığı ilk haber şu oldu: - Bağrıyanık'ı toplattılar. Polisler seni arıyor!. Serdengeçti böyle şeylere çok alışkın olmakla beraber yine de üzüldü. Bağrıyanık, Bağrıyanık... Kafasında hep bu vardı. Bir ara aşçı dükkânına girdi. Yemek

listesine baktı. Karniyarık isteyecekti. Fakat kafasında hep "Bağrıyanık" olduğu için garsona bana bir Bağrıyanık ver, dedi, garson anlamadı. Serdengeçti tekrar etti. Bağrıyanık... Yanındaki arkadaşı güldü. Karniyarık istiyor karniyarık... Serdengeçti arkadaşına: Yahu, dedi, bu adamlar hep "yarık" tan anlıyorlar. Yanıktan, Bağrıyanıktan kimsenin anladığı yok." (Serdengeçti, S.18: 8)

Osman Yüksel'in baskı ve sansüre maruz kaldığı zor zamanlarda dahi ortaya koyduğu mizahi anlayış, yayınlarıyla sınırlı kalmamış hayatıyla da mizahın bir parçası olmuştur. Osman Yüksel, mizahi bir yayın anlayışı şeklinde kullanmamış, yaşadığı hayat, maruz kaldığı baskı ve sansür çelişkili durumların ifadesi olan mizahın doğal bir üretim alanı olmuştur. Serdengeçti dergisinde de yer verdiği mizahi yayınlar için bir kurguya gerek yoktur, yaşadıklarının dökümü mizahın kaynağı olmuştur. Bu duruma bir örnek olarak Antalya milletvekili olduğu dönemde (1965-1967) meclis kürsüsünde konuşurken, muhalif parti milletvekillerinin sıra kapaklarına vurarak konuşmasını engellemeye çalışması üzerine, "Bu meclisin yarısı hıyar" diyerek kürsüden inmiştir. Meclisin şahsı manevisine hakaret gerekçesiyle sözünü geri alması için itirazda bulunulması üzerine yeniden kürsüye gelip "Tamam sözümü geri alıyorum, bu meclisin yarısı hıyar değil" demiştir (Yardım 2013: 238-241). Böylesi bir mizahi anlayışa sahip olan Osman Yüksel'in tek başına yayınladığı Serdengeçti dergisinde yer verdiği mizahi yazılar incelenmeye değerdir.

Yöntem

Serdengeçti dergisinde yer verilen mizahi yazılara ilişkin araştırmada, nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Betimleyici bir çalışma özelliği taşıyan araştırma kapsamında ilgili dergi sayıları incelenerek mizahi dil ele alınmış, örnekler üzerinden mizah vurgusu tartışılmıştır. 1947'den 1962 yılına kadar 33 sayı yayınlanabilen Serdengeçti dergisinin her sayısının (27. sayı hariç) arka kısmında 2 sayfa olarak yer alan "Gülünç Hakikatler" bölümü kronolojik bir incelemeden öte belli olay ya da konular bağlamında ele alınmıştır. Fıkra, hikaye ve nüktelerden oluşan bu yazılar ayrıca 'Gülünç Hakikatler' ismiyle müstakil kitap olarak basılmıştır. Dergide yayınlanmayan bazı yazılar da kitaba ilave edilmiştir. Osman Yüksel, dergide yayınlanan yazıların alınarak değiştirilmeden kitap olarak basılmasının gerekçesini, "Mecmuamızda en çok okunan, dilden dile, elden ele dolaşan kısmın, 'Gülünç Hakikatler' adı altında çıkan, fıkralar, espriler olduğunu biliyoruz. ... Arkadaşlarımızın ve okuyucularımızın 'şu Gülünç Hakikatler' sütununda neşrettiğiniz fıkraları bir kitap halinde toplasanıza' yolundaki arzularına uyararak bu kitabı neşrediyoruz" (Serdengeçti 2003: 123) şeklinde izah etmiştir. Derginin ikinci sayısında yer alan 3. sayı tanıtım yazısında, "Sizi güldürdüğü kadar da düşündürecek olan zengin mizah sayfalarımızla birlikte çıkacak olan

Serdengeçti'nin bu sayısı diğerlerini gölgede bırakacaktır. Hele bir çıksın da görün..." (Serdengeçti S.2: s.16) diye okuyuculara duyuruda bulunmaktadır. Derginin ilk sayısında itibaren Gülünç Hakikatler sayfasında bazen 1, bazen 2 sayfa şeklinde toplamda 157 yazıya yer verilmiştir. Ayrıca "Peşrevci" imzalı mizahi eleştirilere diğer sayfalarda da yer verilmiştir. "Zurnada Peşrev Olmaz" başlıklı yazıda şu duyuruya yer verilmiştir: "Arkadaşımız Peşrevciyi bu sütunda sakala göre tarak vurmak ve damara göre şerbet vermekle vazifelendirdik." (Serdengeçti, S.1: 12). Derginin sayılarında yer alan yazıların çıkış amacını ifade eder şekilde kendisine nasihat edenlere 'Nasihatçılar' başlığıyla kaleme aldığı yazıyla cevap veren Osman Yüksel, "Ayıya dayı diyecekmişiz. Suya sabuna dokunmayacakmışız. Etliye sütlüye karışmayacakmışız. Kelleimizi koparırlarmış" (Serdengeçti, S.7: 11) diyerek bütün yanlışlara karşı hem eleştiri hem de mizah yayınlarıyla duruş sergileyecekleri mesajını vermektedir.

Dergide yer alan mizahi yayınların çoğunluğu fıkra özelliği taşımaktadır. Kuipers (2016: 70), fıkranın sosyolojik mizah çalışmalarının en dikkat çeken ve ilgilenilen konusu olduğunu belirterek, kolay erişim, mizahi olma amaçlarının açık olması ve mizahın nerede olduğunun belli olmasının fıkranın en gözde tür olmasına neden olduğunu belirtmiştir. Çalışma kapsamında dergide yer alan mizah yazıları, yayımlandığı üç farklı siyasal dönem, CHP, DP, AP-CHP Koalisyonu bağlamında incelenecektir. Çünkü dergi siyasal iktidarlara yönelik farklı mizah anlayışı sergilemiştir.

'Gülünç Hakikatler' Mizah Sayfası

Osman Yüksel'in Serdengeçti dergisinde yayımlandığı 'Gülünç Hakikatler' mizah sayfası ele aldığı konular bağlamında zengin bir içerik sunmaktadır. Osman Yüksel'e göre Gülünç Hakikatler sayfası, insanoğlunun zaafalarını, zamanın sahte kıymet ve şöhretlerini, mukaddesat düşmanlarının içyüzlerini, memleket mukadderatına hakim olmuş adamların zihniyetlerini, sözlerini, sosyete hayatının, asri ailelerin rezaletlerini kısa, kesin, canlı bir üslupla hicvedip, didikleştir (Özcan 2010: 124). 'Gülünç Hakikatler' mizah sayfası, önce güldürerek ve akabinde düşünmeye iterek özellikle genç nesil üzerinde büyük etkili olmuştur. Bu yazılar "Gülünç Hakikatler" başlığıyla 1957 yılında Osman Yüksel'in sahibi olduğu Serdengeçti Neşriyat tarafından kitap şeklinde 2 cilt olarak basılmıştır. Ayrıca Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları tarafından bu eser (Gülünç Hakikatler) aynı başlıkla okuyucularla buluşturulmaya³ devam etmektedir. Espri ve nüktelerle dolu yayınların ergenliğe yeni adım atan nesil üzerinde bir olta gibi kullanılıp gençlerin maharetle eğitildiğini anlatan İnan

³ Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları tarafından yayınlanan "Gülünç Hakikatler" kitabı 2018 yılında 14. baskısıyla okurlarına ulaştırılmıştır.

(2015: 92), “Güldürücü unsurlarını bile, şakaya gelmeyen bir adamın, fikir ve öfke kökenli taktikleri gibi görürdünüz. Hatta en müstehcene kaçan ifadeleri karşısında bile sizi ciddiyetten ayırmayan, yılışmaya asla bırakmayan bir öz keşfederdiniz” değerlendirmesini yapmaktadır. Derginin okurlarından biri olan Hüseyin Üzmez de (1999: 70) bütün sağcı dergileri okumasına rağmen gençleri en çok etkileyen derginin Serdengeçti olduğunu belirterek, “O başkaydı. Çok akıcı bir dili vardı. Bizler gibi konuşuyordu. Konuşur gibi yazardı. Onu çok rahat anlardık” ifadelerini kullanmıştır. Mizahın bir eğitim metodu olarak kullanıldığı Serdengeçti dergisinde iktidarlara yönelik (özellikle de tek parti iktidarı olarak CHP) eleştirilerde de mizah tekniğini bolca kullanılmıştır. Aşağıda, Serdengeçti dergisinin sayılarında yer verilen mizah yazıları incelenmiştir.

CHP Döneminde Serdengeçti’de Yayınlanan Mizahi Yazılar

Cumhuriyet Halk Partisi döneminde Serdengeçti dergisinin 10 sayısı yayınlanmıştır. Bu sayılarda yer alan mizahi içerikli yazıları dönemin CHP Lideri İsmet İnönü ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in şahsı ve iktidarın uygulamaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönemde yayınlanan Serdengeçti dergisinin sayılarından 5 tane örnek mizahi yazı seçilerek incelenmiştir.

Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 19 Mayıs töreninde 3 Mayıs 1944 Türkçülük olaylarına ilişkin ‘olayları çıkartanları Cumhuriyet potasında kaynatıp Türk vatanperveri çıkarmaya uğraşacağız’ sözüne yer verilen ‘Milli Şef İsmet İnönü’ başlıklı yazıda “Şu imal ettiğin vatanperverler kimyevi bir şey mi? Aklıma daha gülünç, daha mizahi şeyler geliyordu. Mesela bir mizah gazetesi çıkarıyordum. Orada şöyle bir ilan: Milli şef müstahzaratından⁴: Bu haptan kim yutarsa derhal vatanperver olur. Hatta reisicumhur bile olur” (Serdengeçti, 2016: 152). Yazıda vatanperverliğe ilişkin üretilen söylem mizahi bir dille eleştirilmektedir.

Yine İsmet İnönü’ye dönük eleştirinin yer aldığı ‘Anıtkabir’ başlıklı yazıda, Serdengeçti dergisinin sürekli kapatılması ve Osman Yüksel’in tutuklanmasına atıfta bulunmaktadır:

“Atatürk’ün Anıt-Kabrinde gençler çalışıyormuş; gazeteler yazmıştı. Bizim Serdengeçti’ye sordular: Sen genç değil misin; niye Anıt-Kabirde çalışmıyorsun? O da şöyle bir cevap verdi: - Vallahi hapishanelerden bana aman zaman yok... İnşallah ikinci Anıt-Kabirde canla başla çalışırım.” (Serdengeçti, S.5: 14)

⁴ Önceden hazırlanarak eczanelerde bulundurulmuş ticari ilaç.

Yazıda 'ikinci Anıt-Kabir'den kasıt İsmet İnönü'nün olduğu düşünülmektedir. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk'ün ardından Cumhurbaşkanı olan İnönü'nün fotoğrafının paralarda kullanılması ve 'Milli Şef' olarak adlandırılması yeni bir lider yaratma çabası olarak görülmektedir.

CHP iktidarına karşı en ağır eleştiri olarak değerlendirilebilecek 'Yirmi Beş Yıldır Gerdekten Çıkmayan Güveyi' başlıklı yazıda da ağır bir benzetme kullanılmıştır. Aşkı konu alan bir sinema filmi sonrası konuşan iki kişinin söylemleri üzerinden inşa edilen yazı CHP iktidarına karşı ağır bir eleştiri sunmaktadır:

"Filmi seyreden iki arkadaştan biri diğerine sordu: - Filmi nasıl buldun? - Herif tıpkı bizimkiler gibi yaptı. - Ne demek, anlamadım... - Bunda anlamayacak ne var? Adam kızı kurtardım diye hemen istifadeye kalktı; zifafa girdi. - Eh, sonra?! - Sonrası var mı canım? Bizimkiler de, vatani biz kurtardık, diye istifade etmeye kalkmadılar mı? 25 yıldır güveyi yatağından kalktı mı? Gerdekten çıktı mı?" (Serdengeçti, S.7: 14)

Mizah yazılarının en önemli özelliği de mevcut yönetime karşı direnme ve isyan etme aracı olmasıdır. 'Krala çıplak olduğunu' söyleme cesareti olmasının ötesinde, Andre Breton'un ifadesiyle dokunulmaz olarak görülen kişi ve kurumlara dokunmaktadır.

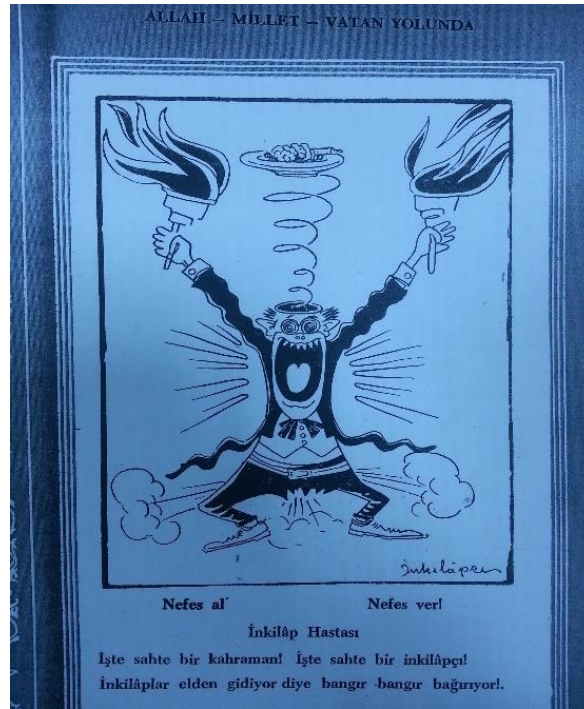
CHP döneminin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in şahsına yönelik mizahi yazıların çokça yer aldığı Serdengeçti dergisi bu yüzden mahkemelere verilmiştir. Osman Yüksel'in de Hasan Ali Yücel'e yönelik yazmış olduğu 'Yüksek Vekaletin Alçak Vekiline' başlıklı bir manifesto özelliği taşıyan dilekçesi de bulunmaktadır. Bu dilekçe dergide yayınlandığı için dergi kapatılmıştır. 'Hasan Ali Yücel'e Mevlevilikten Ne Kalmış?' başlıklı yazıda şu ifadeler kullanılmıştır:

"Yaşlıca iki zat eski Maarif Bakanının marifetlerinden bahsediyorlardı. Bir tanesi, "Etme yahu bu adam vaktiyle Mevlevi imiş; ne desen Mevlevilikten bir şey kalmıştır adamda." Arkadaşı güldü, "Evet bir tek şey kalmış Mevlevilikten Ali beyde. O da dönme." "Dönme mi?", "Evet ya! Baksana adam, icabı hale göre ellibin yöne dönüyor. Yalnız kendi dönse iyi döndürüyor da... Hem de kimleri..." (Serdengeçti, S.1: 18)

Atatürk'le ilgili 'Atatürk'ün Ruhunu Çağırdık' başlığıyla verilen bir yazıda ise, Atatürk'ün dilinden onun putlaştırılması tenkit edilmektedir. Yazıda 'Atam' denilince Atatürk'ün ruhu ses vermezken 'Paşam' denildiğinde ise konuşmaktadır. Ayrıca Anıtkabir'e gömülmesini istemediği koyarlarsa toprağa koysunlar dediği anlatılmaktadır. Atatürk'e yöneltilen 'rahat mısınız?' sorusuna ise 'bir tarafım aydınlık, bir tarafım karanlık' dediği ve bu durumu şöyle açıkladığı aktarılmaktadır: "Bir an oluyor kendimi nurlar içinde görüyorum. Askerler, zaferler ve bana dua eden dullar, yetimler. Sonra birdenbire perde kapanıyor. Cehennemi

bir karanlık. Bağırınlar, çağırınlar. Bu adamlar hem bağırıyor, beni hem alkışlıyorlar. Ellerinde şişeler var. Sarhoş bu adamlar. İstifra ediyorlar. Ah çok fena. Benim de midem dönüyor” (Serdengeçti, S.10: 7). Atatürk’ün ruhuyla konuşularak verilen bu ifadelerle onun bazı kesimlerce kullanıldığına ve ruhuna saygısızlık edildiğine dikkat çekilmekte, ama kazandığı zaferler, dullar ve yetimlerin duaları sayesinde ise huzur bulduğuna vurgu yapılmaktadır.

CHP iktidarına yönelik eleştiri sadece mizahi yazılarla sınırlı kalmamış, imkanlar dahilinde derginin kapağı ve iç sayfalarında yer verilen karikatürlerle de yayıncılık anlayışı devam ettirilmiştir.

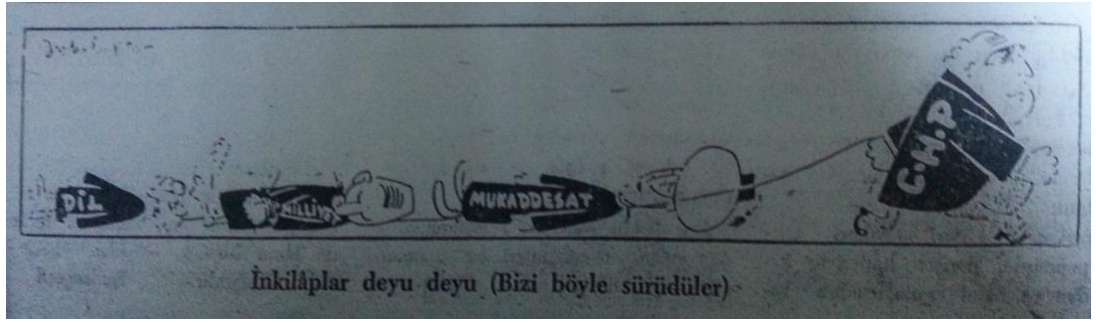

Fotoğraf 4. Serdengeçti dergisinin 1952 yılında yayınlanmış 18. sayısının kapağında yer alan 'İnkılâp Hastası' başlıklı karikatür.

Serdengeçti dergisinin yayınlanmasının amacı dönemin tek parti iktidarının (CHP) halk ve onun değerleri üzerindeki baskı uygulamalarına karşı bir duruş ortaya koymaktır. Derginin isminin altında yer alan 'Allah'a, Millete, Vatana Koşanların Dergisi' ve 'Hakka Tapar-Halkı Tutar' sloganları yayın politikasını anlamak bakımından son derece önemlidir. Bu nedenle dergide CHP yönetimine ilişkin mizah yazılarının karakteristik özelliği eleştirel bir bakış açısı sunmanın ötesine geçmiş kara mizah boyutuna taşınmıştır. Egemen değerlere karşı çatışmacı bir yaklaşımı sergileyen bu mizahi yazılarda, alayı öfke ve sertliklerle buluşturan, dokunulmaz olarak görülen kişi ve kurumlara dokunarak zekayı isyana kıskırtan söylem söz konusudur.

Demokrat Parti Dönemi Mizah Anlayışı

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti'ye ilişkin Serdengeçti dergisinin 22 sayısı yayınlanmıştır. Bu sayılarda yer verilen mizahi yazılarda CHP'ye yönelik eleştirilere devam edilmekle birlikte, seçimle iktidara gelen Demokrat Parti yönetimine karşı ilk dönemde destekleyici ya da tarafsız bir bakış açısını görmek mümkündür. Ancak ilerleyen dönemde mizahi yazıların içeriği DP iktidarının politikalarına dönük hale gelmiştir. Çünkü halkın oylarıyla seçimi kazanıp iktidar olmuş bir partiye yönelik ilk dönem yönlendirici bir yayın anlayışı, devam eden süreçte ise uyarılar mizah yazılarının konusu olmuştur. Bu döneme ilişkin 3 örnek yazı üzerinden mizah anlayışı açıklanmaya çalışılmıştır.

Fotoğraf 5. Serdengeçti Dergisinin 18. sayısında inkılaplara ilişkin eleştirel bakışın yansıtıldığı bir karikatür. Karikatürde CHP dönemine ilişkin eleştirel bir bakış söz konusudur.

Demokrat Parti'ye yönelik mizahi eleştiri ekonomi üzerinden ve savunduğu değerlerle ters düşmesi ekseninde sunulmuştur. 'Gülünç Hakikatler' başlıklı yazıda iktidar partisi temsilcilerinin bir köye giderken yolda gördükleri köylüyle karşılaşma ve sonrasında gelişen olay örgüsü şöyledir:

"İktidar partisinin adamları yolda bir köylü görürler, ona bazı şeyler sorular. Köylü pek oralı olmaz. Adamlar kızarlar. Yahu sen Müslüman değil misin, nasıl adamsın sen, bir selam sabah ta mı yok? İslam'ın şartı kaç, sen onu biliyor musun? Derler. Köylü gülererek şu cevabı verir: Vallahi beyim İslam'ın şartını biz beş biliriz. Siz her şey gibi ona da zam yaptınızsa orasını pek bilemeyeceğim" (Serdengeçti, S.26, s.15). 'Akılları Durduran' başlıklı bir yazıda da yine Demokrat Parti'nin faaliyetlerinden bahseden radyo haberinde ikide bir 'akılları durduran' kelimelerinin icraatları övmek üzeri kullanılması üzerine yaşananlar anlatılmaktadır: "Akılları durduracağımıza, fiyatları durdursanız daha iyi olur" (Serdengeçti, S.25: 14).

'Partiler Arasında Siyasi Hava Raporu' başlıklı yazı ise bütün partilere yönelik mizahi bir dil ile yaşanan gelişmeleri anlatmaktadır:

D.P.: Demokrat Parti, yüksek tazyik merkezinin tesiri altında olup, rüzgârlar parti grubundan hızla esmekte, ortalığı kaplayan adnanüs, menderesüs bulutlarını

dağıtmaktadır. Görüş mesafesi gittikçe genişlemekte, hararet sıfırın üstünde 40-41 derecedir.

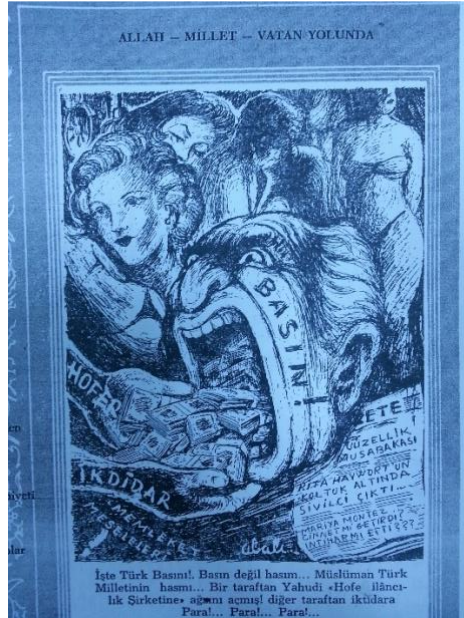
C.H.P.: Kuzeyde teşekkül eden alçak basınç merkezinin etkisi altında olup muhtelif istikametten esen rüzgârlar, bu partiye hâkim olan "inadüs, ihtirasüs ve sağırüs bulutlarını dağıtamamıştır. Görüş mesafesi 6-7 yıl evvel ne ise odur. Hararet derecesi gayet düşük olup her şey donmuş kalmıştır. C.M.P.: Batıdan gelen alçak tazyikin tesiri altında olup, rüzgârlar ölüm fırtınaları hâlinde esmekte, partinin güzide elemanlarını öteki dünyaya götürmektedir. Hararet çok yüksek, görüş mesafesi Osman Bölükbaşı uzunluğundadır.

T.K.P.: Köylü Partisi hiçbir tazyikin tesiri altında de ğildir. Rüzgârlar bir kağrı yavaşlığı ile esmekte, görüş mesafesi övendire uzunluğundadır. Hararet normaldir.

HÜR. P.: Ne taraftan tazyik göreceği henüz belli olmayan bu partide rüzgârlar her istikametten esmekte, hararet gâh inmekte, gâh çıkmakta, yarının ne olacağı bilinmemektedir.

Babiâli canibinden esen rüzgârlar bu partinin yelkenlerini bir hayli şişirdi ise de, Anadolu canibinde şimdilik kuvvetli bir hareket görünmemektedir. Bakalım bu parti belini ne zaman doğrultur.

Hava - Cıva Rasathanesinden (Serdengeçti, S.21: 14).

Fotoğraf 6. 19-20. Sayıları birlikte çıkan *Serdengeçti* dergisinin kapağında basına yönelik eleştirel bir karikatür. Dergiden sadece iktidarlar değil dönemin basını da mizahi bir karikatür yoluyla eleştiriden nasibini almıştır.

Demokrat Parti dönemine ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak olursa, CHP dönemine ilişkin uygulamaların hala mizahi yazıların konusu olması dikkat çekicidir. Demokrat Parti'ye karşı "Bizim muhalefetimiz parti muhalefeti değil, millet muhalefettir" (Serdengeçti, S.11: 3) şeklinde bir yayıncılık anlayışı söz konusu olmuştur. Bu duruşun sonucu olarak ilk dönem Demokrat Parti'ye karşı tarafsız kalan hatta CHP eleştirileri üzerinden sahip çıkan Serdengeçti dergisi, devam eden süreçte parti politikaları ve ekonomi üzerinden mizah konusu olmuştur.

27 Mayıs 1960 Darbe Sonrası CHP-AP Koalisyonu Dönemi Mizah Anlayışı

Osman Yüksel, Serdengeçti dergisinin 33. sayısını (son sayı) CHP-Adalet Partisi koalisyonu döneminde, yani Şubat 1962'de çıkartabilmiştir. Bir önceki sayısı ise Nisan 1960'ta yani 27 Mayıs darbesi öncesinde yayınlanmıştı. Derginin son sayısında yer verilen yazılarda 27 Mayıs Darbesi'ne karşı bir duruş söz konusudur (Özcan 2010: 163). Son sayıda yer alan mizah içerikli yazılarda darbe sonrası anayasa oylaması ve koalisyon hükümetine yönelik eleştirel bir tutum sergilenmiştir. 'Yeni Hayır'a Dair' başlıklı yazı Anayasa referandumuna ilişkin önemli mesajları mizahi bir dille yansıtmaktadır:

Anayasa halkın reyine sunulmadan birkaç gün evvel bir kısım halk kahveye oturmuş bu meseleyi konuşuyordu. Derken o semtin hocası geldi, yer gösterdiler, oturdu.

- Hoca efendi dediler, bu işi nasıl halledeceğiz? Hayır mı diyeceğiz evet mi?
- Arkadaşlar benim işim var diye kalkıp giderken hemen şu duayı okudu: "Rabbiyessir vela tüassir, Rabbi temmim bilhayır" (Serdengeçti, S.33: 14) (Rabbim kolaylaştır, zorlaştırma, rabbim işlerimi hayırla sonuçlandır)

Adalet Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki koalisyona ilişkin olarak da derginin görüşü 'Hulle Kabinesi' başlığıyla mizahi bir bakışla yansıtılmıştır:

Serdengeçti'ye sordular:

- Koalisyon kabinesini nasıl buluyorsunuz?
- Şöyle cevap verdi: Vallahi millet Halk Partisini bir defa daha üçten dokuza boşadı. Bu milletin mümessili olanlar onlarla nasıl birleşiyorlar anlamıyorum. Bana kalırsa bu kabine HULLE KABİNESİ... Koca zorla olan bir iş... (Serdengeçti, S.33: 15)

Yukarıda üç siyasal döneme ilişkin (CHP, DP, CHP-AP Koalisyonu) Serdengeçti dergisinde yer alan mizahi yazılardan örnekler incelenmiştir. Derginin kapağında yer alan "Allah'a, Millete, Vatana Koşanların Dergisi" ve "Hakk'a Tapar-Halkı Tutar" sloganlarla tutarlı bir yayıncılık anlayışının hâkim olduğu ve mizahi bakış açısında da bu duruşu sergilediği

görülmektedir. Bu noktadan hareketle sade bir eleştiriden öte okuyucusunu olaylara ilişkin düşündürmeye yönelik bir amaçla kullanılan mizah anlayışının (Özcan, 2010: 124) yerli, milli ve halktan yana bir temsil görevi üstlendiğini söylemek mümkündür. Bu yönüyle derginin yukarıda tarihsel süreciyle ele alınan yerleşik mizah anlayışının karşısında olduğu görülecektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Osman Zeki Yüksel, geniş toplum kesimlerince yayımladığı Serdengeçti dergisiyle özdeşleşmesi nedeniyle Osman Yüksel Serdengeçti olarak bilinmektedir. Serdengeçti dergisini “haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır” anlayışıyla yayımlanan Osman Yüksel, Türkiye’nin basın, siyaset ve düşünce tarihinde temsil gücü yüksek olan simge bir isimdir. Tek partili dönemde yapılan haksızlıkları duyurmak/haykırmak için 1947 yılında yayınlanan Serdengeçti dergisi, çok partili hayata geçiş ve 27 Mayıs darbesine tanıklık etmiş, son sayısı (33. sayı) 1962 yılında okurlarıyla buluşmuştur. Yayıncısı olan Osman Yüksel, çoğu kez tek başına çıkardığı Serdengeçti dergisinde yer verdiği yazılardan dolayı farklı siyasal dönemlerde baskı ve sansür görmüş, mahkemelere verilerek yıllarca tutuklu kalmıştır. Reklam ve ilan almayarak, herhangi bir kurum ya da kuruluşun destek istemeyerek Türk basın/yayıncılık tarihinde ilke ve ilklere sahip bir dergi olarak adını tarihe yazdıran Serdengeçti dergisi, geniş halk kesimlerine ulaşarak toplumsal etkililiği başarmıştır. Derginin 33 sayısı toplamda 1 milyonu bulan baskıya⁵ ulaşmıştır. Derginin etkili olmasındaki en önemli neden ise yayınlandığı dönem itibarıyla baskı ve sansür nedeniyle toplum tarafından dile getirilemeyen, ifade edilemeyenlere sayfalarında yer vermesidir.

Kişi ya da olayları eleştirinin etkili bir formu olarak mizah, toplumsal vicdan tarafından üretilen ve gülme şeklinde dışsallaştırılan savunma mekanizması rolünü üstlenmektedir. Kişiliğinin önemli yönü olarak gösterilen mizahı Osman Yüksel, Serdengeçti dergisinde etkili bir enstrüman olarak bunu kullanmıştır. Öyle ki Serdengeçti dergisinde yer verilen mizahi içerikteki yayınların birçoğunun da öznesi olmuştur.

Serdengeçti dergisiyle özdeşleşen ve ayrı bir kitapçık olarak da basılan ‘Gülünç Hakikatler’ bölümü yer verdiği mizahi yazılarla dikkate değerdir. Bugüne kadar mizah üzerine yapılmış çalışmalara bakıldığında birçok dergi ve mizah yazarı üzerine eserler verilmiş olmasına

⁵ Serdengeçti dergisinin 27. Sayısında Osman Yüksel, 875 bin mecmua, 40 bin gazete ve 101 bin kitap neşrettiğini okuyuculara aktarmaktadır. Ayrıca derginin birinci sayısı 3 baskı yapmıştır. ‘Bayiler Resmigeçidi’ başlığıyla birçok sayıda yer verilen yazıdan ise derginin ülke genelinde yüzlerce bayiye ulaştırıldığı anlaşılmaktadır.

rağmen⁶ bunların hiçbirinde Osman Yüksel ve Serdengeçti dergisinden bahsedilmemiş olması bu çalışmanın hareket noktasını oluşturmaktadır.

Osmanlı'dan Cumhuriyete mizah basını ve hâkim/yerleşik mizah anlayışı, basın-iktidar ilişkilerinin sorunlu yapısını bir göstergesi olmaktan öteye gidememiştir. Kimi zaman iktidarların meşrulaştırıcısı kimi zaman da eleştirel dozun aşırıya kaçtığı hâkim mizah anlayışı, sorunların farklı bir dille/araçla yansıtıcısı olmaktan öte bir anlamda sorunun ana kaynağı haline gelmiştir. Serdengeçti dergisinde Osmanlı'dan bu yana hâkim mizah anlayışı ile hesaplaşmanın olduğu görülmektedir. Bu duruşuyla Serdengeçti dergisi hem yerleşik iktidarın hem de hâkim mizah basını için düşman, ortadan kaldırılması gereken (sansür, kapatma, hapsedme) bir yayın organı haline gelmiştir.

Serdengeçti dergisinde halk deyişleri, fıkralar ve kimi zaman da argo mizahının birer yansıtıcısı olmuştur. Bu yönüyle 'mizah bir eğlence aracı olmaktan öteye geçerek, bir hiciv ve iktidara karşı bir mücadele alanı/biçimi' (Cantek 2015: 185) olarak kullanılmıştır. Serdengeçti dergisinde mizahi bir dille iktidar ve iktidar erkleri eleştirilirken, toplumu da eğitme görevi yerine getirilmiştir.

Kaynakça

- Adorno, Theodore W. (2012). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen (Çev.) İstanbul: İletişim.
- Balcioğlu, Semih (2001). *Önce Çizdim, Sonra Yazdım*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Balcioğlu, Semih, & Öngören, Ferdi (1976). *50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürü*. İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Batur, Enis. (1987). "Kanlı Bir Kristal: Kara Mizah". E. Batur içinde, *Kara Mizah Antolojisi* (s. 7-12). İstanbul: Hil.
- Belge, Murat (2010). "Karikatürün Serüveni". *Karikatürkiye: Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi: 1*. İstanbul: NTV.
- Botton, Alain de (2005). *Statü Endişesi*. A. S. Bayer (Çev.) İstanbul: Sel.
- Botton, Alain de (2007). *Görmek ve Fark Etmek*. A. Ece, A. S. Bayer, A. Antmen (Çev.) İstanbul: Sel.
- Bozdağ, İsmet (2006). *Basın Kurt mu? Kuzu mu?*. İstanbul: Emre.

⁶ Bu çalışma kapsamında Türk mizahı konusunda gerçekleştirilen literatür taramasından, Osman Yüksel ya da Serdengeçti dergisi konusunda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Semih Balcioğlu ve Ferit Öngören'in "50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürü", NTV Yayınlarından 2 cilt olarak çıkan "Karikatürkiye", Huriye Kuruoğlu ve Mikail Boz'un "Medya ve Mizah" gibi mizahi basının tarihsel serüvenine yer veren çalışmalarda Serdengeçti dergisine herhangi bir atıfta bulunulmamıştır.

- Canetti, Elias (2011). *İnsanın Taşrası*. A. Cemal (Çev.) İstanbul: Payel.
- Cantek, Levent (2015). *Markopaşa: Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi*. İstanbul: İletişim.
- Cathcart, Thomas; Klein, Daniel (2010). *Platon Bir Gün Kolunda Bir Ornitorenkle Bara Girer... Felsefeyi Mizah Yoluyla Anlamak*. A. Sezgintüredi (Çev.) İstanbul: Aylak Kitap.
- Cenap Şehabettin (2005). *Tiryaki Sözleri*. İstanbul: Gözde.
- Cibran, Halil (2018). *Kum ve Köpük*. K. Sarıalioğlu (Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Coşkuner, Özlem (2007). *Ay Dede Mizah Dergisinin İncelenmesi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Programı Yüksek Lisans Tezi .
- Çakır, Hamza (2007). *Gazeteciliğe Giriş*. Konya: Tablet.
- Çatalcalı, A. (2016). "Türkiye'de Mizah Dergilerinin Tarihsel Gelişimi". H. Kuruoğlu, & M. Boz içinde, *Medya ve Mizah* (s. 169-183). Ankara: Nobel.
- Çeviker, Turgut. (2010). *Karikatürkiye - Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2008*. İstanbul: NTV.
- Demir, Sertaç Timur (2016). *Türkiye'de Mizah Dergileri: Kültürel Hegemonya ve Muhalefet*. İstanbul: SETA.
- Demirkol, Gökhan (2016). "Tanzimat Mizahının Sonu: 1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı'da Mizah Dergilerinin Kapanması". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 687-710.
- Faik, Bedii (2000), *Matbuat Basın Derkeen Medya 1,2,3,4. C.*, İstanbul: Doğan Kitap,
- Fırat, Tahsin Emre (2013). *Mizah Basınında Egemen Söylem Olarak Argo Kullanımı (Penguin Dergisi Örneği)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Freud, Sigmund (1996). *Espri Sanatı*. E. Alkan (Çev.) İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.
- Gündüz, U.; Pembecioğlu, N. (2016). "Kültürel ve Toplumsal Dışavurum Aracı Olarak Mizah ve Sosyal Medya". H. Kuruoğlu, & M. Boz içinde, *Medya ve Mizah* (s. 527-543). Ankara: Nobel.
- İnan, Mehmet Akif (2015). *Mehmet Akif İnan eserleri*. [www.egitimbirsen.org.tr: http://www.egitimbirsen.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/mainan3.pdf](http://www.egitimbirsen.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/mainan3.pdf)
- Johnson, Clay A. (2013). *Bilgi Diyeti*. İstanbul: Ufuk.
- Kayalı, Kurtuluş (1996). Cumhuriyet Dönemi Mizahına Ait Notlar. *Kebikeç* (3), 39-47.
- Koestler, Arthur (1997). *Mizah Yaratma Eylemi*. S. Kabakçıoğlu, Ö. Kabakçıoğlu (Çev.) İstanbul: İris.

- Kortantamer, Tunca (2007). *Temmuzda Kar Satmak: Örnekleriyle Geçmişten Günümüze Türk Mizahı*. Ankara: Phoenix.
- Kuipers, G. (2016). "Mizahın Sosyolojisi". H. Kuruoğlu, & M. Boz içinde, *Medya ve Mizah* (N. Dungan, Çev., s. 47-78). Ankara: Nobel.
- Kurnaz, Cemal (2012). *Deli Rüzgar: Osman Yüksel Serdengeçti*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Kutay, Cemal (2013). *Osmanlı'da Mizah*. İstanbul: Acar Bilgi Merkezi.
- McGraw, Peter; Warner, Jol (2015). *Mizahın Şifresi*. Sabri Gürses (Çev.). İstanbul: Çeviribilim.
- Meşe, G. (2016). "Mizah ve Sosyal Psikoloji". H. Kuruoğlu, & M. Boz içinde, *Medya ve Mizah* (s. 81-96). Ankara: Nobel.
- Oskay, Ünsal (2000). *Tek Kişilik Haçlı Seferleri*. İstanbul: İnkılap.
- Özcan, Ali (2010). *Osman Yüksel ve Serdengeçti Dergisi*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Özkan, D. (2016). Dionysos Örneğinde Taşkınlık: Katarsis ve Mizah . H. Kuruoğlu, & M. Boz içinde, *Medya ve Mizah* (s. 31-44). Ankara: Nobel.
- Roggendorf, Nehir (1997). *Bir Emin Çölaşan Yetmez ki!*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.
- Serdengeçti Dergisi (2016). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Serdengeçti, Osman Yüksel (2016). *Kara Kitap*. Cemal Kurnaz (Düz.) Ankara: Berikan.
- Sertel, Zekeriya (2001). *Hatırladıklarım*. İstanbul: Remzi.
- Şenyapılı, Önder (2003). *Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor Karikatür Kim, Niye Çiziyor?*. Ankara: ODTÜ.
- Toker, Metin (1991). *DP'nin Altın Yılları*. Ankara: Bilgi.
- Usta, Çiğdem (2009). *Mizah Dilinin Gizemi*. Ankara: Akçağ.
- Üzmez, Hüseyin (1999). *Malatya Suikastı*. İstanbul: Timaş.
- Yağcı, Ö. (2016). "Mizaha Tutunmak". H. Kuruoğlu, & M. Boz içinde, *Medya ve Mizah* (s. 17-29). Ankara: Nobel.
- Yalçın, Nihat (2014). *Osmanlı'dan Karikatürler*. İstanbul: Rumuz.
- Yardım, Mehmet Nuri (2013). *Mizahın İzahı*. İstanbul: Çağrı.